

Я звернувся із цим запитанням до старшого науково-го співробітника Інституту археології Національної Академії Наук України Валентини Володимирівни Крапивиної. Ось що вона відповіла:

«Чомусь вважають, що наша культура починається з Трипілля. Це не так. Вона бере початок із палеоліту, близько 50 тисяч років тому. У Київському музеї археології зберігаються розфарбовані кістки мамонта. Раніше вважали, що цим кісткам поклонялися – на них був певний малюнок. Але що це насправді, з'ясував Сергій Миколайович Бібіков. Він зробив трасологічне дослідження, яке показало, що це – музичні інструменти. Донедавна північні народи грають на дуже схожих. Населення епохи палеоліту було куди розвиненішим, ніж ми собі це уявляємо. Було в нього своє мистецтво, в усіх його проявах – і пластичне, і живопис, і музика. І все це безпосередньо впливало на побут. Люди цим жили. Безсумнівно, наша культура існувала вже тоді».

ТРИПІЛЬСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

Трипільська цивілізація – умовна назва спільноти племен, які мешкали на землях сучасної України, Молдови й частини Румунії з 5400 до 2750 рр. до н. е. З одного боку, здавалося б, неймовірно давно. А з іншого, якщо вважати, що тривалість покоління становить 25 років, це лише 300–180 поколінь тому!

Трипільська цивілізація була одним із найбільш ранніх центрів розвитку планети. Було б занадто сміливо стверджувати, що трипільці випередили світовий цивілізаційний процес (хоча багато хто саме це й твердить), однак безперечно те, що вони перебували в його авангарді.

Перш ніж почати розмову про Трипілля, давайте розв'яжемо одне принципове питання. Від відповіді на нього залежить, куди ми рушимо далі.

Питання це таке:

Чи були трипільці пращурами українців?

Якщо «так», то в українців є всі підстави розглядати цю культуру як свою. Якщо «ні» – вони просто прагнуть приписати собі чуже, притягнути «за вуха» високу цивілізацію, привласнити Божий дар, яким Він сподобив не їх.

Розберімося з цим.

З одного боку, українці не можуть бути «зараховані» до нащадків трипільців антропологічно. Це помітно у зіставленні українського типуажу з трипільськими статуетками – українцям не властиве ні спадисте чоло, ні великий ніс.

Контраргумент. Говорячи «трипільці», ми маємо на увазі не націю, не якийсь особливий народ, а сукупність різних племен, що створили на території України свою цивілізацію. Носії цієї цивілізації не були представниками якогось певного етносу, однак були носіями спільного, більш-менш єдиного менталітету.

Наступний досить вагомий аргумент, що заперечує будь-яку причетність українців до Трипілля, зводиться до того, що протягом трьох з половиною тисячоліть – історичного проміжку між зникненням трипільської цивілізації й появою «перших легітимних» українців – на спільній території і тих, й інших відбулося стільки всього, що від «трипільського духу» не залишилося нічого.

Б'є цю карту наступна. Трипільці – найбільш ранне на території України осіле населення. Обрали вони цей край тому, що знайшли тут найліпшу для сільського господарства землю. Ніде в Європі – ні на схід, ні на північ, ні на захід – немає такого багатющого чорнозему. Іти з цієї території, шукати землю кращу, більш родючу – безглуздо. Щоб покинути таке

багатство, потрібно бути сліпим. Сліпими давні народності не були. І тому їхні нащадки нікуди звідси не йшли – незважаючи на всі катаклізми, вони і далі жили там, де жили, продовжували вирощувати хліб, розводити свійських тварин.

Трипілля як висока цивілізація, як і всі високі цивілізації, припинила своє існування тоді, коли це стало завгодно Історії. Але якщо придивитися до виробів місцевих племен наступних поколінь – культур бронзового століття: «ямників», «катакомбників», «зрубників», ми помітимо, що на їхньому посуді наявні трипільські символи. Вони чітко виявляються й у кераміці залізного віку (скіфо-грецького періоду), на сірих вазах Черняхівської культури. Той самий орнамент, ті самі сільськогосподарські технології, такі самі обряди. Навіть зараз в Україні можна зустріти обмащені глиною, яскраво розфарбовані «трипільські» мазанки, а символіка українських візерунків на рушниках і сорочках має прототипи у трипільських керамічних розписах – 180 поколінь між українцями й трипільцями пов'язані тисячами ниточок традицій, спільних цінностей, вірувань і тисячами павутинок ментальності.

У жорнах історії

Зараз я коротенько розповім про те, що ви, ймовірно, і без мене знаєте – про культуру, економіку, релігію трипільців. Навіщо все це описувати, чи не краще перейти одразу до менталітету? Літератури про Трипілля досхочу, трипільська кераміка експонується в історичних і художніх музеях, регулярно проводяться всілякі виставки. Однак, на диво, багато українців, навіть люди з вищою освітою і вельми жвавою думкою, про Трипілля десь чули, але що то було – не мають чіткого уявлення. Чому тут дивуватися – адже у школі ми цього не проходили, і в Інтернеті трипільські рекламні банери не стрибають. Так що для початку – кілька загальних фактів, за якими надалі можна буде зробити відповідні висновки.

Ареал осілості трипільців обіймав величезний простір – від Трансильванії до Дніпра, від Волині до узбережжя Чорного моря. Назва «Трипілля» умовна. Так зветься містечко під Києвом, де 1897 року чеський археолог Вікентій Хвойка виявив перші сліди цієї культури. В Румунії вона називається Кукутені.

Трипільські поселення, як ми вже згадували, з'явилися в 5400-х роках до н. е. У 4600–4200 роках із Карпат, Центральної Європи й Азії сюди ринув потужний потік «емігрантів» – тих, хто сподівався знайти на цій території краще життя: швидко зростає кількість поселень, виникли міста, з'явилися культові архітектурні споруди, витвори мистецтва, протописемність, узагалі – народилася цивілізація. 4100–3200 роки – це період розквіту трипільської культури, ремесел, металообробки. З 3200-х років з невідомих нам причин економіка трипільців почала згасати, занепади міста, спростилася соціальна структура, зникло гончарне ремесло, власне, зникла цивілізація.

Національність

Трипільська культура різюче схожа з культурою островів Егейського моря. Це дало привід стверджувати, що в той час від Криту до Дніпра був спільний культурний простір. Можливо, не лише культурний, а й етнічний.

Хто до кого прийшов – «ми» заселили Середземномор'я чи «вони» Придніпров'я? Вчені вважають, що прийшли до нас вони. А якщо так, перші колоністи трипільських земель – середземноморці.

Дослідження некрополів наступних часів свідчать, що населення пізнього Трипілля було вкрай неоднорідним. Це був конгломерат різних народів, племен і субетносів, які протягом понад двохтисячолітньої історії привнесли в трипільську культуру свої звичаї, мову, знання, технології, вірування. Але все-таки середземноморський і протоєвропеїдний типи черепів зустрічаються частіше від інших.

Особистість – суспільство

Трипільці переважно були селянами. Їхній побутово-господарський комплекс, як вважається, належав одній родині. Розповсюджений тип поселення – «хутір», що складався з 7–15 малих сімей, радше за все близьких родичів. Такий спосіб життя мало чим відрізнявся від устрою інших розвинених суспільств того часу – Дворіччя, Північної Африки, Центральної Америки.

Однак мешкали трипільці не лише на хуторах, а й у величезних, як на той час, містах. Вони знали, як облаштувати життя багатотисячних колективів, як цими колективами керувати. Безсумнівно, у них були і міський «голова», і бюрократія, і «міліція». А можливо, і самотні ЖЕКи, витверезники,

в'язниці. Не виключено, що трипільський «мегаполіс» був своєрідним прообразом античного міста-держави.

З високим ступенем імовірності можна припустити, що життя у трипільському суспільстві було ледь не райським – тихим, мирним, спокійним. Адже в них не було ворогів! Лук – улюблена зброя. Але ознак військових зіткнень немає! Знайдено лише сліди незначних конфліктів – кілька десятків (усього-на-всього!) наконечників стріл у тому чи в іншому місці. Схоже, що на трипільські поселення не тиснули дикі степові племена – їх у той час просто не існувало. Хоча коня й було приручено, але, судячи зі зброї, з військовою метою його не використовували.

Особлива роль у трипільському суспільстві належала жінці. Її день минав у турботах: вона розтирала зерно, носила воду, годувала худобу, розфарбовувала мисочки і глечики, ткала полотно, шила одяг, майструвала зі шкіри взуття – судячи з неймовірної кількості жіночих глиняних статуеток, жінка у трипільському суспільстві користувалася величезним авторитетом.

Економіка

У період із 5500 до 4000 рр. до нашої ери на Землі відбулася так звана землеробська революція – перехід від збирання рослин до їх вирощування, від полювання на тварин до їхнього розведення. І племена Трипільської культури перейшли до головної статті своєї економіки, сільськогосподарського виробництва, якщо не першими, то принаймні набагато раніше, ніж мешканці інших регіонів планети. Адже умови були оптимальні.

Обробляючи землю, трипільці жили на одному місці 50–70 років. Земля виснажувалася, і вони переходили на сусідню територію. Дослідники стверджують (і для цього є всі підстави), що їхнє сільське господарство було настільки розвинене, що продукцію не було де подіти – Трипільська цивілізація була одним із перших суспільств, яке вирішило проблему продовольства. Продуктів вистачало не лише для себе – у великій кількості вони експортувалися на Кавказ, у Єгипет, Месопотамію, Малу Азію, на Балкани.

Трипільці були не лише вправними хліборобами, а й обладраними ремісниками. На ранніх етапах їхні знаряддя праці були кам'яними, але в 3600–3150 рр. до н. е. вони вже мали майстерні з обробки головної неолітичної¹ сировини – кременю, який використовували для виготовлення наконечників стріл, серпів, скребків, сокир та інших украй необхідних у господарстві речей.

Світ розпочав освоювати бронзу наприкінці III тисячоліття до н. е. Трипільські бронзові вироби датуються V тисячоліттям до н. е.! Вже на той час трипільці використовували велику кількість мідних знарядь високої якості, на яких не було ні газової шпаристості, ні тріщин.

¹ Неоліт – новий кам'яний вік.

Рідко якому народові не хотілось би привласнити собі винахід колеса. Однак у той час як світ вважає, що перше зображення колеса зустрічається на шумерських² фресках півдня Месопотамії (3200 р. до н. е.), на трипільських керамічних фігурках воно наявне (якщо правомірне датування) в 5000-х роках до н. е. І зображення коня в археологічних матеріалах Трипілля зустрічається набагато частіше, ніж в інших культурах того часу. Як і статуетки інших свійських тварин – корів, биків, свиней, кішок, собак.

Культура

Щодо Трипілля існує безліч суперечливих точок зору. Але коли йдеться про культуру цих племен, навіть найзавзятіші скептики вимушені визнати, що трипільська культура, передусім кераміка, є безсумнівним світовим феноменом.

Майже у кожному трипільському житлі археологи знаходять від 30 до 200 високохудожніх керамічних виробів – блюдечок, мисочок, глечиків, кубків, амфор, кратероподібних фруктівниць. Якість посуду бездоганна – він тонкий, гладенький, майстерно розфарбований у білий, чорний, червоний і темно-каштановий кольори. Ритміка орнаменту досконала, він насичений символами і якимись знаками. Ймовірно, ці знаки – первісна магія, звернення до потойбічних сил, прохання про заступництво, захист і спроба цими силами керувати. Не виключено, що егейсько-

² Шумер – історична область у Південному Дворіччі (між річками Тигр і Євфрат, на території сучасного Іраку).

трипільська художня кераміка дала поштовх виникненню античної кераміки, яка з'явилась у 2000–1850-х роках до н. е.

У кожному трипільському будинку стояв ткацький верстат, іноді навіть два. Трипільські господині були великими майстринями з виготовлення сорочок, суконь, спідниць. Вони прикрашали свої вироби оригінальним кольоровим орнаментом. Зверху на сукню трипільські модниці зодягали намисто з мідних, кам'яних, скляних (так-так, уже в той час – скляних!) намистинок, морських і річкових черепашок. Вони розумілися й на прикрасах із золота та срібла.

Архітектура

Поряд з культурою світовим феноменом трипільців є їхні величезні міста із чіткими шеренгами двоповерхових котеджів, з доцільно спланованими вулицями, розгонистими майданами. Усе це трипільці не мали можливості звідкись скопіювати – адже розміри європейських міст того часу в десятки разів менші: якщо десь мешкало 500 осіб – це о-го-го! Багато! А в трипільців про «багато» були свої уявлення. Їхні міста нараховували понад 10 тисяч мешканців! Чимало дослідників (підкресляю – серйозних дослідників) не сумніваються в тому, що саме трипільці створили першу у світовій історії міську цивілізацію.

Навіщо їм потрібні були ці «мегаполіси»? Хто їх знає. Одні кажуть – для захисту від степовиків, інші – нібито степовиків тоді ще не було, а міста – це осередки соціального, економічного й релігійного розвитку. А може, просто – як Токіо, Москва або Нью-Йорк, виникли самі собою й розрослися. Не виключено, що через сім тисяч років і наші нащадки будуть гадати: і навіщо їм (тобто нам) потрібні були ці Нью-Йорки?

Були у трипільців, певна річ, і одноповерхові будинки, «мазанки». Як зайдеш, праворуч – піч, ліворуч – лава з посудом, прямо – на самому видному місці – вівтар.

Релігія

На домашньому вівтарі трипільців обов'язково були присутні глиняні фігурки тих Вищих Сил, яким вони вклонялися: Богині-Матері – символу материнства й родючості, бика – символу обробки землі й багатства, змії – символу спритності, голуба – символу неба. Сакральні уявлення трипільців утілено не лише у глиняних статуетках, а й у візерунках на кераміці – зображеннях сонця, спіралі, хреста, кола, хвиль, «всевидючого ока Долі». Ці уявлення загалом зіставні зі світоглядом народів, що з'явилися потому – античних греків, скіфів, кельтів, слов'ян. Власне, нічого дивного в цьому немає – все язичницьке світосприймання подібне: триярусний поділ світу, поклоніння Небу, Землі, Воді і силам природи, культ Великої Матері. На трипільських фігурках богиня Мати-Земля іноді постає зі здійснятими руками – як і слов'янська богиня родючості Мокош, як і Софіївська Оранта. Культ Богині-Матері спільний для Трипільської цивілізації та спорідненої цивілізації Криту. Звідти він перейшов у античність і відродився в поклонінні одній із найшанованіших богинь Риму й Греції – Матері богів і смертних Кібелі.

Однак, попри всі спільні риси стародавніх сакральних поглядів, трипільське суспільство йшло своїм шляхом, створило й розвинуло власні релігійні уявлення і власні ритуали. Наприклад, популярний «китайський» символ інь-ян – дві змії, що зливаються в нескінченному коловороті гармонії й руху, вперше зустрічається у трипільців.

Особливе місце в житті трипільців належало Храму. Він був яскраво розфарбований, з орнаментом, високими арками, хрестоподібним вівтарем і жертвовною чашею. Наталя Бурдо, яка займалася реконструкцією сакрального комплексу Трипілля, дійшла висновку, що в основі трипільського храму втілено ідею Відродження: через певні ритуали людина прагнула досягти безсмертя душі.

Мова

На жаль, учені поки що не мають у своєму розпорядженні магнітофонних записів трипільських ораторів. Письмових джерел теж бракує: чи то символи, чи орнамент. Графомани в них, судячи з усього, повагою не користувалися.

Як же тоді можна робити висновки про «трипільську мову»?

А ось як. Проаналізувавши слов'янські мови, лінгвісти виділили слова, які не мають відповідних аналогів у споріднених індоєвропейських мовах – германських, романських, індійських, іранських тощо. Таку ж кропітку процедуру було проведено й з давньогрецькою мовою. У підсумку дослідники отримали пласт лексики, яка начебто невідомо звідки взялася. Але оскільки щось із нічого не виникає, то вважається, що «невідомі» слова успадковані з мови суспільства більш давнього, яке мешкало на цій території. Тобто – трипільського.

І що ж то була за мова?

Вчені вважають, що головною особливістю мови Трипілля були переважно слова з відкритими складами. Відбитки такої ж мовної структури виявлено на Криті й у Малій Азії. Це свідчить про те, що мова носіїв Трипільської культури, радше за все, належала до групи давніх чорноморсько-середземноморських мов.

У давньослов'янській мові теж переважали відкриті склади, простежувалася тенденція до рівномірного чергування голосних і приголосних. Але з усіх слов'янських мов в українській це збереглося найбільш виразно. Українська мова успадкувала з «трипільської» ще й найбільшу кількість слів. Зокрема: *батько, борвій, вирій, віл, голуб, горіх, жито, іскра, кермо, кібець, кінь, кобила, колиба, крісло, ліс, малина, меч, мідь, могила, олово, равлик, свинець, срібло, теля, тиква, хліб*, а також імена й культу деяких язичницьких богів і назв географічних об'єктів³.

На думку Ю. Мосенкіса, українська мова запозичила з мови Трипілля ті звукові риси, які зараз усвідомлюються як її особлива «милосвучність». Учений вважає, що саме завдяки зв'язку з «трипільською», українська мова, на відміну від російської або польської, належить до групи середземноморських.

Писемність

Чи мали трипільці писемність – улюблена тема диспутів українських ерудитів. Часто-густо можна подібати такі повідомлення: *«На підставі дешифрувань написів трипільської культури маємо повне право твердити, що не фінікійці були винахідниками буквено-звукового алфавіту. Його за багато сторіч до найстародавніших зразків фінікійського письма винайшли... племена, які жили на території сучасної України й відомі під ім'ям трипільців»*⁴.

Давайте розберемося, як на Землі виникла писемність.

У IX тисячолітті до н. е. на території Близького Сходу вже існував засіб зберігання й передачі інформації. Це була

³ Детальніше див.: Мосенкіс Ю. А. Мова Трипільської культури; Трипільський прасловник української мови.

⁴ Суслопаров М. Розшифрування найдавнішої письменності з берегів Дніпра.

система глиняних кульок, де кожна кулька позначала один об'єкт (корову, барана тощо). У V тисячолітті до н. е. кульки почали вміщувати у спеціальні контейнери, на поверхні яких наносили символи – стислий опис того, що міститься всередині. Але писемність як така з'явилася приблизно в 3300-х роках до н. е. у шумерів. Їхні клинописні символи були здатні відображати не лише адміністративні записи, а й літературні твори, наприклад, такі як «Поема про Гільгамеша».

Починаючи з II тисячоліття до н. е. писемність з'явилася у фінікійців⁵, приблизно тим же періодом датується виникнення ієрогліфів у єгиптян і вавилонян, а через тисячу двісті років адаптували для себе фінікійський алфавіт греки – зауважте, лише у VIII ст. до н. е. Навіть поеми Гомера⁶ «Іліада» та «Одіссея» за життя автора побутували лише в усному викладі й були оформлені в рукописи лише в VI ст. до н. е. Гомер не записав свої вірші не лише тому, що був незрячим. Просто у Греції тоді ще не було писемності. Найдавніший із відомих людству грецьких написів, що увічнив ім'я переможця Олімпійських ігор, датується 776 роком до н. е. І те, що у трипільців була писемність задовго до фінікійської, задовго до єгипетської або грецької – як би хотілося в це повірити! Однак серйозні дослідники роблять невтішний для українців висновок: писемності трипільці не мали⁷.

«Дозвольте, – заперечують оптимісти, – адже вони мали якісь знаки! Їх лише на майданецькому посуді виявлено 239!»

«Так, – відповідають скептики. – Але ці знаки і досі не розшифровано».

«Та що ж то за шифрувальники, що тулять сюди давньогрецьку й інші мови! Це все одно, що спробувати розшифру-

⁵ Фінікія – стародавня країна на східному узбережжі Середземного моря (берегова лінія сучасного Лівану та Сирії).

⁶ Існує версія, що Гомер – збірний образ. У даному разі це не має значення.

⁷ Див.: *Ткачук І., Мельник Я.* Семіотичний аналіз трипільсько-кукутенських знакових систем; *Відейко М.* Трипільська цивілізація.

вати П'яту симфонію Бетховена за допомогою російсько-турецького словника!» – гарячкують прихильники існування писемності.

«Трипільські символи – лише орнамент», – парирують скептики.

Можливо, скептики мають рацію. Але у той час в орнаменті випадкових знаків не використовували. Всі ці крапки, спіралі, кола, ромбики, трикутники могли замінити їм писемність. Дві хвилі позначали воду, ромб – землю, ромб із хрестом – розорану землю, ромб із хрестом і крапками – засіяне поле. Ми й зараз користуємося такою символікою, наприклад, на дорожніх знаках.

Саме з таких позицій підійшов до розшифрування трипільських письмових символів шумерознавець Анатолій Кіфішин. У своєму дослідженні «Досвід дешифрування протошумерського архіву XII–III тисячоліття до н. е.» він стверджує, що йому вдалося розшифрувати чимало трипільських піктограм, які засвідчують, що трипільські Шекспіри ще не вміли записувати на глиняних табличках поеми, однак дбайливі господарі, використовуючи піктограми «зерно», «ячмінь», «мотика», «плуг», «колесо», вели облік матеріальних цінностей, відзначаючи на особливих жетончиках кількість виготовленої сільськогосподарської та ремісничої продукції.

Як на цю заяву дослідника зреагувала офіційна археологічна наука?

А ніяк. Її представники просто не звернули на гіпотезу Кіфішина жодної уваги, або заявили, що то дурниця.

На жаль, учені мають для цього деякі підстави. Однак визнання того, що трипільські піктограми з'явилися, можливо, раніше за шумерські, має докорінно змінити розуміння першовитоків людської цивілізації. Втім, для цього потрібно

подолати звичні стереотипи мислення. А це, певно, найскладніше.

І все ж перед нами безсумнівний історичний феномен – початкова фаза виникнення писемності. Тільки, на відміну від Шумеру, в Трипіллі ця фаза не була втілена в закінчену знакову систему, так і залишилась на рівні протописемності – передачі інформації через піктограми, малюнки, візерунки. Зрештою, не обов'язково ж дряпати на черепку I LOVE YOU! Можна що-небудь намалювати. І мороки менше, і зовсім неписьменна кобіта відразу ж усе втямить.

Менталітет

Не просто зрозуміти менталітет тієї країни, в яку ти приїхав як турист. Важко розібратися в ментальності навіть власної країни, в якій пройшло твоє життя, де, здавалося б, усе знаєш уздовж і впоперек. Та ж автор, бачте, зібрався робити висновки про менталітет трипільців. Чи не занадто він самовпевнений? Чи не забагато на себе бере?

Так, забагато. Але вибір у мене такий: або брати на себе забагато, або взагалі нічого – виключити комп'ютер і йти пити пиво. Друге, звичайно, привабливіше. Тим паче, що цю книгу мені ніхто не замовляв, і чи буде вона видана – невідомо. Але якщо ви тримаєте її в руках, то вона все-таки вийшла. Отже, підемо першим шляхом – самовпевненим.

Тож про менталітет трипільців ми можемо лише здогадуватися. І здогади ці такі.

Ментальність будь-якого аграрного суспільства базується на архетипі землі. Цей архетип був визначальним і в менталітеті трипільців. Вони, як і годиться хліборобам, були людьми відкритими, прагматичними, працьовитими. А з огляду на їхнє середземноморське коріння й південне місце проживання – компанійськими, веселими, доброзичливими. Про

життєрадісність трипільців свідчить гама кольорів на їхній кераміці – у залах історичних музеїв трипільську експозицію видно здалеку. Вона яскрава, ефектна, сонячна – немов полотно Ренуара серед сумних картин тих художників, які, окрім сірої фарби, інших не визнають. Якщо ми поглянемо на свій домашній посуд, а потім на посуд трипільців, то легко зробимо висновок, хто був більш життєрадісним – вони чи ми. А разом із тим зможемо порівняти, хто мав більш витончений художній смак.

У менталітеті трипільців, судячи з усього, не існувало звичайної для того часу агресії й невинуватої жорстокості – за системою «інь-ян» вони були народністю «інь»: м'якою, романтичною, жіночною. Навіть невідомо, чи мали вони армію.

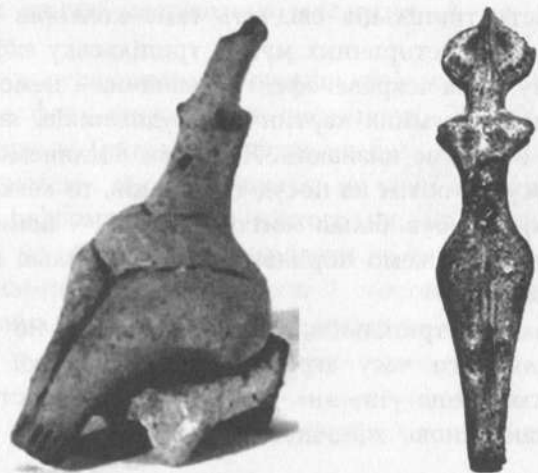
Трипілля – суспільство з гарантованою системою забезпечення життя, яке створило собі високий комфорт у побуті. Помешкання в них були по 70–140 кв. м. Чи багато хто з нас зараз, у XXI столітті, живе у власних двоповерхових котеджах? А трипільці жили – це для їхнього суспільства було нормою.

Господарство та побут трипільців були чітко злагодженіми. Свої охайні житла вони розписували колоритними візерунками, обрамляли квітами – ці традиції залишилися і в сучасній Україні. На відміну від Європи, де будинки більш масивні й прагматичні. Або ж на відміну від одноманітних осель середньої смуги Росії.

У ті часи, як тепер Західну Європу, землі Трипілля масово наводнювали «емігранти» – трипільська якість життя була набагато вищою від європейської, та й саме життя було набагато привабливішим.

Тільки заможне суспільство здатне досягти високих щаблів у культурі й мистецтві. І зліт трипільського художнього ремесла став можливим саме завдяки неймовірному, як на той час, економічному розквіту Трипільської протодержави, громадяни якої мали великі статки, мали можливість придбати дорогий посуд і тим самим матеріально забезпечити

майстрів. Багаті, упевнені в майбутньому люди купували дорогий одяг, прикраси із золота й срібла, персні, намисто.

У трипільців була розвинена як міська, так і сільська культура. Проте лише міське середовище може зростити творчих геніїв: мислителів, художників, архітекторів – селу до таких «лідарів» байдуже. Й унікальна міська інфраструктура, прототипи писемних знаків, художні цінності, власні ремісницькі технології, більш ранні за світовими масштабами освоєння бронзи дозволяють стверджувати, що трипільське суспільство було на той час одним із найбільш інтелектуально розвинених.

Однак, щоб гарно жити, визначного інтелекту недостатньо. Необхідно ще й працювати – про високу працездатність трипільців свідчать і якість, і кількість виготовленої ними продукції.

Жодне трипільське поселення не існувало на одному місці понад три покоління. Це зрозуміло – за цей час його мешканці вирубували довкола ліси, вибивали дичину, виснажували під посівами землю. Але дивно те, що, полишаючи старе місто, вони доцентру його спалювали. Навіщо – невідомо. Жертвували будинки богам? Не хотіли, щоб у родове гніздо

припленталися бомжі? Словом – «до основанья, а затем...». Нам залишається лише зробити висновок, що для них була характерна готовність почати життя з нової сторінки.

І наприкінці про жінку. Так, жінок вони поважали. Але й, вибачте, любили! Погляньте на їхні жіночі статуетки. Вони – неймовірно еротичні! З усіма нюансами, подробицями і принадами жіночого тіла. Та й чи може життєрадісне південне суспільство бути не еротичним? Судячи зі статуеток, на ранніх етапах свого розвитку ідеалом жіночої краси трипільці вважали пухленьких панянок з невеличкими персами й неймовірно пишними стегнами. Згодом увійшли в моду довгі ноги і струнка «спортивна» фігура.

Павутиння тисячоліть

І все-таки, чи не є спроба прив'язати трипільські архетипи до українського менталітету гіпотезою помилковою? Так би мовити, прагненням видати бажане за дійсне? Адже важко повірити, наприклад, у те, що українська і «трипільська» мови подібні – це твердження скептики беруть на глум. Можливо, вони й мають рацію. Хто зна. А я наведу приклад із власного «трипільського» життя.

Якось ми з медичним директором фармакологічної компанії «Sanofi» Володимиром Мощичем вечеряли в одному паризькому ресторані. У Франції вважається нечемним підходити до тих, хто сидить за сусідніми столиками, і щось у них питати. Проте, почувши нашу бесіду, якийсь поважний мецьє не зміг стримати зацікавленості, підійшов і запитав: «Скажіть, будь ласка, на якому діалекті італійської мови ви розмовляєте?» Ми відповіли, що розмовляємо – українською. А італійська мова, так само як і українська, є діалектом трипільської.

Зрештою, звідкілясь же взялися в українській та італійській мовах спільні слова, такі, як *skarpone* (*шкарпетки*),

сотогга (*комора*), bagno (*багно*), palazzo (*палац*)... Як стверджують лінгвісти, у цих двох мовах кількість голосних і приголосних звуків розподілено порівну, що й надає їй, і іншій особливої мелодійності. В інших мовах – романо-германських, слов'янських – цю пропорцію зміщено в бік приголосних. Гадаю, якби ми з колегою розмовляли російською (болгарською, угорською, румунською тощо), той мосьє до нас би не підійшов і нічого б не запитав. Що ж, можливо, настане день, і будуть запитувати в італійців: «Скажіть, будь ласка, на якому діалекті української мови ви розмовляєте?»

Мова й ментальність – виживають за будь-яких умов. Візьміть який завгодно давній текст. Хоч би «Повість врем'яних літ». Там майже все зрозуміло!

Понад тисячу років тому ті, кого сьогодні називають угорцями, переселилися в Європу із Західного Сибіру. Отож, коли в 1990-х роках угорські фахівці брали участь у будівництві газопроводу в Сибіру, перекладачами у них були місцеві ханти-мансі, які ніколи не їздили в Угорщину, не відвідували курсів угорської мови, однак розуміли своїх «родичів» без особливих проблем.

Ось і виходить: не може бути, щоб від «трипільської» мови в українській нічого не залишилося. І не може бути, щоб в українців не залишилося бодай чогось від «трипільського» менталітету. Українці – нащадки трипільців. Вони увібрали в себе трипільські гени, успадкували їхні базисні архетипи. Як то кажуть – по татку й дитятко!

ДОСЛОВ'ЯНСЬКІ Й ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ ПЛЕМЕНА

Що відбувалося на українських землях після зникнення Трипільської цивілізації?

Цивілізація зникла, але нікуди не зникли найкращі для сільськогосподарського виробництва землі. Тому нікуди не поділися й люди, які на цих землях мешкали і не мали потреби шукати чогось кращого.

Але з'явилися у цьому регіоні й незвані гості.

У III тисячолітті до н. е. Євразія мала вигляд розлогих просторів, подекуди заселених індоєвропейськими племенами. І з якогось дива частині цих племен знадобилося податися шукати щастя. Напевно, худобі потрібні були нові пасовиська, або сусіди дістали, хто зна. І одного ясного дня якась частина племен-невдах з'явилася на території нині відомій під назвою Україна. Може, вони пішли б і далі, але в Західну Європу романтиків-мандрівників не пустили. Напевно, не дали «шенгенської візи». У східноєвропейських степах було відносно вільно. Переселенці почали жити поруч з нащадками